

Brudevæltelurerne

af Birthe Skovholm

I efteråret 2005 udkom bogen »Brudevæltelurerne – verdens første og største lurfund«, som resultat af et mangeårigt projekt i Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune.

Det hele startede i 1997, hvor det var 200 år siden, at bonden Ole Pedersen fra Lynge i den nuværende Allerød Kommune fandt seks bronzelurer, da han gravede tørv i sin mose, Brudevælte Mose.

Disse seks lurer er de første, der er blevet registreret i det hele taget, og samtidig er det det største antal lurer, der nogensinde er fundet samlet – altså verdens første og største lurfund.

Da vi nærmede os 1997, syntes vi i Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune, at 200-året for dette fantastiske fund burde fejres, og vi stablede en udstilling på benene. Da vi ikke kunne låne de ægte lurer fra Nationalmuseet, valgte vi at vise de næsten 3.000 år gamle instrumenter som farvefotografier i fuld størrelse, - men Brudevæltelurerne var aldrig blevet fotograferet i farver. Der fandtes kun nogle gamle sort/hvide optagelser, og dem kunne vi ikke bruge. Derfor blev der bestilt farvefotografering af Brudevæltelurerne på Nationalmuseet, og vi fik lov til at være med.

Allerede mens udstillingen var under planlægning, blev der talt om at lave et udstillingskatalog eller en bog om lurerne. Vi havde betalt Nationalmuseets fotograf for nogle fantastisk flotte farvefotos, og vi havde læst hele historien om bronzealderlurerne og specielt Brudevæltelurerne og deres videre skæbne op. Derfor følte vi, at

denne spændende historie virkelig burde komme ud til en bredere kreds end blot borgerne i Allerød Kommune, for det var både lokalhistorie, Danmarkshistorie og verdenshistorie

Der blev dannet en redaktionsgruppe på tre fra Arkivet og Foreningen, og så begyndte et langvarigt bogprojekt i fritiden, der efter otte år resulterede i en bog.

Fundet

Bonden Ole Pedersen på Fuglerupgård i Lynge var 79 år gammel, da han under tørvegravning fandt seks lurer ca. 1,5 m under tørv i Brudevælte Mose i 1797.

Ole Pedersen fandt i første omgang kun den øverste halvdel af lurerne med de store prytplader. Han fandt tre par med henholdsvis seks, syv og otte buler – eller såkaldte bukler - i prytpladen, og disse »krigstrompeter« blev sendt til Rentekammeret via Frederiksborg Amtsstue og amtmanden. Godt en uge senere fandt Ole Pedersen mundstykkerne, der også blev sendt til hovedstaden, og i Rentekammerets protokol kan man læse følgende under den 25. juni: »Amtmand Levetzow indberetter at Gaardmand Ole Pedersen i Lynge har ved endvidere at grave i Brudevælte Mose fundet Mundstykkerne eller den øvrige halve Deel af de krumme Metal-Horn, som han under 19. Juny sidste tilsendte Kammeret og at samme ere fundne omtrent 5 Alen (ca. 3 m) fra det Sted hvor Hornene laa i samme Dybde, og i stedet for at Hornene laae to og to sammen, fandtes alle Mundstykkerne samlede, og hvorved fandtes Spor af at

samme havde været bundne tilsammen med treflettet Baand.« (1)

Som belønning for at have afleveret sit fund, fik Ole Pedersen en danefæ-dusør på 30 Rdl., der blev udbetalt over Amtsstuen.

Bronzelurer og trælurer

Der er indtil i dag registreret 60 bronzelurer, og da lurene altid hører parvis sammen, svarer det til omkring 35 til 37 par. Alle lurer er fundet Østersøområdet, og heraf er 13 fundet i Sydsverige, fire er fundet i Sydnorge, seks stammer fra Nordtyskland og Letland, og de resterende 37 er gravet op af danske tørvemoser. Herudover har man i Nordtyskland fundet nogle beslag, der sammen med urokshorn menes at være forbil leder for de allerførste bronzelurer.

En del af de fundne lurer er kun fragmenter, men bl.a. Telleruplurerne, Folrisdamlurerne og Revheimlurerne er i dag hele lurer.

Af gode grunde ved vi ikke, hvad bronzealderfolkene kaldte deres svungne blæseinstrumenter, for vi har hverken skriftlige eller mundtlige overleveringer fra den tid. Bronzealdermenneskene kunne ikke skrive, og fordi hornene blev nedlagt i offermoserne omkring 800 f. Kr., gik deres navn ud af sproget og i glemmebogen.

Navnet lur er først fundet frem i 1800-tallet, da Oldsagskommissionen skulle katalogisere den store samling af oldsager.

Den ældste litteratur man kendte, der handlede om Norden og nordiske forhold, var Saxo og sagaerne, og da de var fra »oldtiden« ligesom hornene, tog man disse værker og overførte rask væk navne og betegnelser fra vikingetiden til fund fra bronzealderen.

I sagaerne fortælles om lurer, der kalder krigerne til kamp, men desværre er der ingen beskrivelse af disse krigstrompeter. Da de ikke vidste bedre, var det derfor en selv-

følge for de første arkæologer at give navnet lur til bronzealderens horn.

På oldnordisk betyder ordet »lur« bl.a. »n udhulet træstok«, og i resten af Skandinavien kender man stadig et sæterinstrument ved navn lur, der består af 1-2 m lange trælistler omvundet med birkebark, så de danner et rør.

Sådanne trælurer kendes også herhjemme, bl.a. fra et vikingefund i Herning, og det er sådan vikingernes lur så ud.

Desværre er det en udbredt misforståelse, at vikingerne spillede på bronzealderlurer, og det bliver svært at udrydde denne fejl, så længe f.eks. Frederikssund-vikinger, vittighedstegnere og souvenirproducenter udstyrer vikingerne med lurer, der alle havde ligget i tørvemoserne i omkring 1.600 år, da vikingetiden begyndte.

Lurhåndværket

Det kommer bag på de fleste, at de originale bronzelurer er støbte. Alle nutidige kopier er lavet af bronze- eller messingplader, der er loddet sammen, og det er faktisk endnu ikke lykkedes at efterlave en bronzelur med den originale støbemetode - »à cire perdue« eller »med tabt voks« - og det forstår man egentlig godt, når man hører, hvordan det forgik.

Brudevæltelurerne er støbt i op tretten enkeltstykker (lurerne med 7 bukler i prytpladen), - tolv stykker til røret plus prytpladen, der også er støbt.

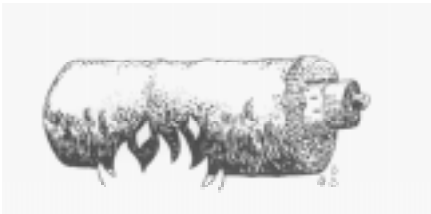
For at støbe en lurdel må bronzestøberen først lavet en lerkerne, sandsynligvis med en pind eller et træstykke indeni til at stabilisere. Herudover modelleres lurrøret i bivoks i én til to millimeters tykkelse. Mundstykke, vulster og eventuelle ringe til rasleblæk og kæde modelleres ligeledes i voks. Herefter indstikkes små bronzestykker i voksen, som skal holde afstanden mellem lerkernen og

1. En lursektions indre lerkerne. Med bivoks modelleres lurrøret i én til to millimeters tykkelse uden på kernen. Mundstykke, vulster og ringe modelleres ligeledes i voks

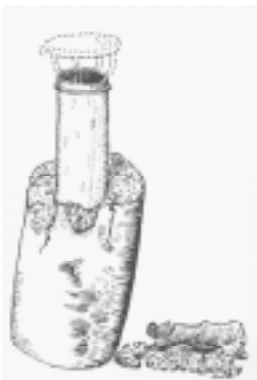
2. Uden på voksmodellen formes en tyk lerform

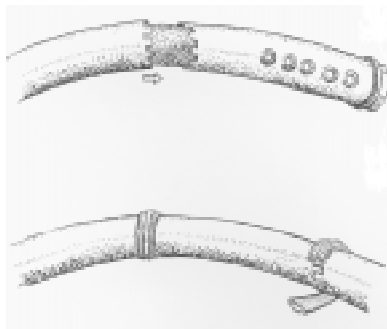
3. Efter tørring brændes lerformen let og al voks forsvinder

4. Smeltet bronze hældes i formen, hvilket vil sige hulrummet efter det smeltede vokslag

5. Lerformen og lerkernen hugges væk

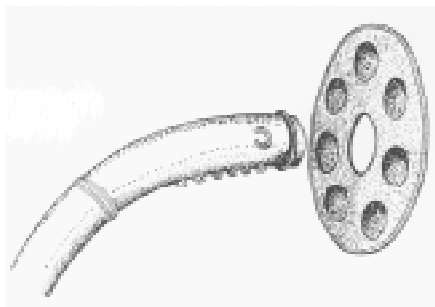
6. Rørstykkerne ciseres og enderne gives en mæanderformet kant. To rørstykker samles over en ny lerkerne. Profilerede ringe modelleres over samlingerne i bivoks

7. En lerform med indfyldningshul opbygges over vokssamlingen, der brændes væk. Hulrummet udstøbes med smeltet bronze

den yderste lerform. Derefter laves den yderste lerform udenpå voksen. Efter tørring brændes lerformen let, hvorved voksen smelter og forsvinder. Nu har man en form, hvor kernen holdes på plads af afstandsstykkerne, så den ikke ligger og rasler inden i den yderste form. Så hældes den smeltede bronze i formen, og det hele køler af. Dette er en såkaldt uægte form, altså en form, der ikke kan skilles ad, men kun bruges én gang. Derfor slås formen itu for at få lurstykket ud. Hele denne proces gentages nu lige så mange gange, som der er lurstykker i luren. Men hvert stykke skal krumme på en ny måde, og da luren en et konisk rør, er stykkernes diameter også forskellig i hver ende, men skal samtidig passe med næste rør.

For at samle stykkerne skal der gang i støberiet igen. Enderne af rørene, der skal samles, får en mæanderformet kant, så de kan passes sammen, og derefter laves en lerkern indeni de samlede rør. Oven på samlingen modelleres en profileret ring i voks, og udenpå igen laves den ydre form. Herefter følger tørring, brænding, indhældning af flydende bronze, afkøling og fjernelse af formen. Sådan fortsættes, indtil man har hele

8. Færdig samling dækket af dekorativ ring

lurrørets længde, og så mangler man bare at modellere prytpladen i voks med bukler og ringe, støbe den på samme måde som resten, og smede den fast på rørenden. Og så kan man gå i gang med den anden lur.

Når man ser denne beskrivelse af, hvordan man støber en lur, er det helt ufatteligt, at man har kunnet fremstille disse pragtinstrumenter for 3.000 år siden. Man forstår også bedre, at alle forsøg på at gøre bronzealderens lurmagere kunsten efter er forfejet.

Den sjette lur

På Nationalmuseet i København opbevares kun fem af Brudevæltelurerne, mens den sjette og sidste lur befinder sig på Eremitagemuseet i Sankt Petersborg. Denne sjette lur blev i 1845 givet til den russiske zar, der på grund af Frederik VII's barnløshed var begyndt at vise interesse for den danske arvefølge.

For at »formilde« zaren sendte kong Christian VIII luren til Rusland med prins Frederik af Hessesen, og på mirakuløs vis har den her overlevet både revolutionen og 2. Verdenskrig. Siden slutningen af 1920'erne har den stået på magasin på Eremitagemuseet i

det gamle Vinterpalads i det daværende Leningrad.

Luren var blevet afbildet i et lærd russisk værk i 1853, men selvom professor Glob på et tidspunkt havde besøgt museet og endda spillet på luren, var den aldrig blevet fotograferet. Ikke før broderen til en af redaktørerne på bogen om Brudevæltelurerne besøgte museet i 1988. Han besøgte museet

»på bestilling hjemmefra« og tog nogle amatørfotos af luren.

Ti år efter den første fotografering var den sjette lur tilbage i København – men kun på besøg. Den var hjemlånt af Nationalmuseet til særudstillingen »Guder og helte i Bronzealderen«. Der har været gjort flere forsøg på at få luren hjem igen, men alle er strandet. Der er dog stadig mange,

Brudevæltelur nr. 3 & 4

Foto: Kit Weiss, Nationalmuseet 24/2 1997 for LAFAK. Bearbejdet af Geert Brovad

ikke mindst i Allerød, der arbejder på at få de seks bronzelurer fra Brudevælte Mose genforenet.

Blistrupleurerne

Ud over Brudevæltelurerne er der fundet endnu et lurpar i Frederiksborg Amt, nemlig Blistrupleurerne, der i 1858 blev gravet op af Smidstrup Mose mellem Gilleleje og Rågeleje.

Dette lurpar har ti bukler i prydblenden, og de hører til blandt de allerprægtigste blandt samtlige fundne lurer. Desværre blev deres tid sammen kort, for allerede i året efter fundet blev Frederik VII's oldsagssamling ødelagt ved Frederiksborg Slots brand. Museumsinspektør Liv Appel på Gilleleje Museum har undersøgt sagen grundigt og konkluderer, at det imidlertid kun er den ene lur, der blev totalskadet under branden. Den anden lur er på forunderlig vis – ligesom den sjette Brudevæltelur – blevet givet bort for at formilde fremmede magter, denne gang Frankrig. Den hårdt restaurerede enlige Blistrupleur har siden 1860'erne været udstillet på Musée des Antiquités Nationales, Saint Germain-en-laye ved Paris sammen med en kopi af en Brudevæltelur.

Brug af lurerne før og nu

I dag tror de fleste, at man i bronzealderen brugte lurerne ved forskellige kulthandlinger, f.eks. offerfester, indvielses- og frugtbarhedsritualer samt årstidsfester og lignende. Hvad man har spillet, er der ingen, der med sikkerhed kan sige, men da lurerne stemmer parvis i samme tone, er der mulighed for, at frembringe en lang uafbrudt tone, ved at to lurspillere blæser den samme tone og trækker vejret skiftevis.

På flere grammofon- og cd-indspilninger gives eksempler på, at lurerne også kan bruges som konventionelle nutidige instru-

menter, og hvem ved? Når bronzealderfolkene har kunnet støbe en lur, så har de måske også kunnet spille en melodi?

Med visse forbehold er det i dag muligt at spille på syv lurpar, heriblandt alle Brudevæltelurerne.

I 1890'erne indførte man den (u)skik, hver sankthans aften at spille på originale lurer fra taget på Nationalmuseets mellembygning. Først da nazisterne i slutningen af 1930'erne begyndte at interessere sig for lurerne og øve på dem, blev der sat en foreløbig stopper for brugen af originalerne.

(1) Rtk. 2422,179 Sj. Renteskriver Kontorjournal 1797. Nr. 739. 25. juni 1797

Artiklens forfatter, Birthe Skovholm er medforfatter til bogen om Brudevæltelurerne. Hun er cand.mag. i historie og arkivleder på Lokalhistorisk Arkiv i Allerød.

Brudevæltelurerne : verdens første og største lurfund. Redaktion: Per-Olof Johansson, Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. - Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune, 2005. 117 sider, ill. (nogle i farver).

Pris: 235 kr.

Bogen kan købes på Lokalhistorisk Arkiv, Kirkehavegård, Kirkehaven 10, 3450 Allerød eller bestilles på lafak@lafak.dk

www.historie-online skrev i sin anmeldelse bl.a. »Med bogen Brudevæltelurerne er der udgivet en interessant og flot bog, der ikke blot sætter fokus på et unikt fund, men som samtidig formår at sætte det ind i en større helhed. Bogens opbygning med kortfattede afsnit fyldt med illustrationer giver en læsevenlig bog, der henvender sig til en bred læserskare med interesse for bronzealderen og dennes nationale klenodier ...«

*Brudevæltelur nr. 5 (8 bukler,
venstresvingen)*

*Foto: Kit Weiss, Nationalmuseet 24/2
1997 for LAFAK. Bearbejdet af Geert
Brovad*

Har man nu fået lyst til at se flere fantastiske fund fra bronzealderen, er det en god ide at klikke ind på Nationalmuseets hjemmeside www.guderoggrave.dk

Her findes fotografier med beskrivelse af 450 danske bronzealderfund udvalgt fra Nationalmuseets samlinger. Hertil tema-artikler, tidstavle og ordbog.